

Landskap: Småland

Upptecknat av: Carl Viking

Härad: Uppvidinge, Handöls

Adress: Tuvåker, Kråksmåla

Socken: Alvhults, Kråksmåla

Berättat av: se innan i uppt.

Uppteckningsår: 1945

Född år i

Hemmet pryda

s. 1-34

L. U. F. 49.

M. 9588:1-34

Uppställningen berör Höiemets
Pyndader.

LUND UNI
FOLKMINN
VERSITETS
SARKIV

L.U.F. 49.

Sagoberättare: I.d. Erikau Susanna
Erlandsdotter; född Nyårsnatten 1800, i
Hägestorp, Älgåhults socken, Kronobergs-
län. Död 1896, i Fröseke Samnastädde.

Meddelare och delvis sagofrån.

Carl Wiklund, född den 13/9 1874, i byn
Brokshult, Älgåhults socken, Krona-
bergs-län, adri Faråker, Brokshulta.

1. /

1.) Lövning. Vi hava av älder lövav i hemmen hos oss, mest till Meddommar. Då sättes i rummet 4. hörrungbjörkar, som räckte från golvet till taket. I björkarna sättes här och var "Bläklint." I takets mitt ^{och} sättes saknadslik "Messamarkvassen" som bestod av sammarens "Heliga" blommor, som till antalet voro 9, varav 8 påminde om "Den Heliga jungfruns namn." Man skulle hava 9 exemplar av varje, runna 8. Dessa voro "jungfru Marias lärar," "jungfru Marias Ögonfrö," "jungfru Marias hand," "jungfru Marias käpa," "jungfru Marias Förkläde," "jungfru Marias Sängkamm,"

Forts. sid: 2.

2.) "Jungfru Marias Lin," "Jungfru Marias
Hampa," och pist, men intet lättat
"Johannesörk" (Hypericum). Denna örk
ansåga fäderna vara så kraftigatt
den k.o.m. kunde fördrixa "djävulen".
Obs! Dessa blommor brukade vara flic-
kor, efter slukad dans kring "midsom-
marsstången", giva oss att sova på, så
skulle vi i drömmen få se "Fär Käse-
sta." Sådant har jag fått en midsom-
marnatt när jag lade in fiolen i
lädan, men jag vill intet riva vidare
i kära, men bittera minnen. —

Y gammal tid var det gatt om stora,
öppna, spissar hos oss. Förmåligast
midsommarapten lövades spisen
i vardags och finrummet med sklöv,

Forts. sid: 8.

3)

bläklädd, och i den vitklädda har den sättes en lerkruka fylld med ängsblommor. Se teckning nr 1.

2.) På vintern ströddes golvet till helgdagarna med smält hackat grans, men på sommaren med repat björklöv. Obs! Vid begravning var det fint hackat grans vid alla sådana tillfällen. Graviset betecknade att det var "Sorgakus." Löv och enskilda att det var helgdag; och så blir det fristare i rummet," sa des idet. — Obs! I början av 1800-talet skurades golvet endast till jul och midsommar, för si rikt intet frångående behöv gjorde sbrunning nödvändig. Ex. Bröllop, Barndop eller begrav-

Forts. sid: 4.

4.)

M. 9588:4.

ning. Obs! I början av 1800-till 1850.
förekom inga mattor i allmogehem-
men. Obs! Men i mitt barndomsminne
t.ex. vid 1880. Skurades golvet var annars
lördag och mattor lades in till sän-
dagen. Då hade sträning av ris eller
löv nästan upphört. och förek endast
hos gamlingar, som antaga mattor
vara "en onödig lyx." Mattorna var
henvända s.k. "Trasmattor" och förekom-
ma ännu allmänt i allmogehemmen.

3) Fäggsprudade. Min morfar m.f.
hade ambalat, att i gamla tid-tiden
före 1820.) saknade allmogehemmen
väggar helt tapeter. Men då började
förmögna bönder vid då valande
pappersbruk köpa "Gräppapparsark"

Forts. sid. 5

LUNDSS UNIVERSITETS
FÖR KUNNANESARKIV

5.)

M. 9588:5.

fill 16. skilling boken." Detta gråa, tjäka,
papper klisterades på väggarna i fin-
renhet. Vid denne tid varo dock
papeter kända; men förekom endast
hos herrskapsfolk och storbönder.
Dessa papeter varo flandomålade
och sullades opp på reunda stavar,
som en större skolkarta. Vid hög-
kidliga tillfällen täcktes väggarna sär-
med i finrenhet, men sullades
sedan samman när festligheten
eller högtiden var över.—

Obs! Jag har endast sett sådana pa-
peter på z. ställen för cirka 55 år se-
dau. Det var i Höghults-Norregårde
och enstaka gården Högerås, båda
i Höghults socken; se Feckringat N:o 2-3.

Forts. sid: 6.

LUNDSS UNIVERSITETS
TOLKMINNESARKIV

6.

M.9588:6.

LUNDSS UNIVERSITETS
FÖRFLÄMMNESARKIV

I våra allmogehem började man ka-
ppta soga finrummet sedan 1840.-1845. Och!
I mitt barnomseshem kappades först
1845: enligt min faders uttalande. Det var
enkla, blårandiga papper, som varo
"Handtryckta." På d. Gästgivaregården
i Bräkmåla kappades finrummet
först när Karl 15de reste till "Eriksgåte".
Rummen med svit skulle spisa mid-
dag i bemålda rum. Dessa papper är
kvar ännu och ägaren tillåter ingen an-
kappetsering. I en väg invid den gamla,
öppna, spisen hade en liten stor, som en
handlare lossnat. Doffer stor omtvistad
fick jag beten av gästgivarfam; nu har
beten av "Kungspapeerna" jánta beskriv-

Forts: sid: 7.

ningar för d. är sedan kommit i Nor-
diska hushuset."

Ytterst mycket aldrig tid fått man upp
bonader på väggarna endast till följd
det var dukar av tjockt, oblett, hemvävt
linne, som varo broddade med Bile-
listka motiu. Frå "Herdarnas besök vid
Bethleemskrubbet" eller besöket av de "Vite
från Österlandet" eller "Jesus döpt." o.s.v.

För många är sedan såg ju en aldrig
bonad i enstaka gården "Lilla Gölj-
hult, Ålgårdstöckan". Jag har å Beck-
ning № 8. bekräftat i miniatyr ur min-
net den bonaden; och fror mig vara
verkligheten rätt nära. Bonaden vill
visa "Abraham offerer sin son Isak, men

8.

M. 9588:8.

Herrens ängel bød Abraham skona sonens
liv. Till vänster synes, bortom ängeln, väd-
uren, som med hornen fästrat i förru-
busken, och väduren offrade Abrahams
i sonens ställe. — Dessa gamla, vack-
ra, bonader bör ej förväxlas med
nutida s.k. "Gobeliner", vilka är avse-
värt underlägsna. De gammalika
bonaderna finna prydta väggarna jul-
affon h.o.m. "Äuglafärdan". S.v.h. Trettou-
dag jul; då troddes julängeln åter fara
 till himmelen. —

Trälör har sparsamt förekommit
i allmägenheten sedan i förra häl-
ften av 1900-talet. Det var därför dekora-
tionsmålare, som målade sådana. Obs!
Men även en och annan allmogen man

Forts. sid: 9.

LUNDSS UNIVERSITETETS
FOLKTRÄNESSAMLING

M.9588:9.

hadde "Gott hämtat" sade mormor. Och
"Kan då förlåtta skällrare kunde måla
och sälja enkla tavlor. Dessa tavlor
baro i regel bibliska motiver.

4.) Bords- och skäpprydnader

Vi hade ej dukar på bordet i vadslag utan vid bjudningar och högtider f. ex. jul, Påsk o. s. v. även Pingst och midsommar. Obs! Före tiden 1850. förekom endast vika hemvärd "Frälldukar" av lin, men när färgat bomullsgarn kom i handel så gjorde man instag därmed i socaliga dukar. Obs! Döck märke vi, att vid högtidliga fäster f. ex. Bröllop, begravning och barnudop, var

Forts: sid: 10

10.) Det alltid helvika Linne dukar å bordet
M. 9588:10.
När vi så kommo in på 1870.-talet
Slog "Hornduksfri" igenom. Då
kom b.a. Fabriksdukar av många
kullörer i handeln, som blev
kräftig även på landsbygden.
I min barndom vid sidan 1880. så
hade vi dukar på bordet av färg
garner var Söndag men alltid
inövitt linne vid högtider och
fester, det märke vi. De kullörka
dukarna varo mett i blått och gult,
men även rött och vitt vävda på
"K. solle i dräll enligt allmogemäns-
ter även mänster av s.k. "Daladräll."
och oft åldrigt mänster, som hette
"Natt och Dag." d.v.s. varannan raka

LUNDs UNIVERSITET
SKRIMINNESARKIV

11.1

var matt och varanen bländande sv.

Obs! Men ofärgat linne i hela den stora läken. — Obs! Gulbordet, enligt mormors uk-
sagor, måste vara systerligen fint.

"Sor, vih, drälldekk. Mitt på bordet ett stort
hemsköpk 3-grenljus i en stor, blankeskurad,
mässingstakke. Där bredvid en "Skänka"
gott öl, som hette "änglaöl," när det var-
endast för "julängelar." Därför hade å bo-
det varje familjemedlem (även fjänsbefol-
ket) var sin s.k. "julahög." I.v.h i alla hä-
garua ett bröd av alla de många sorters
julbröd man bakade den tiden. Därtill
äpplen och nötter. Konsfadrens hög var
längst till Koöger å bordet, den var stort
och överst å hans hög pronade "Fridens

Forts. sid. 12.

1h.) "Duva" bakad av vetejölg, som malts på
en liten handkvarn, som heter "Piran."
Obs! Savan hade i näbbet ett veteckorn, savi
fraddes befrämja "Gö årsväxt." Obs! Över
julbordet i fakel var uppsatt en kinnuels-
blå duk, som heter "Broddshinnels." I
duken var broderat "Herrarnas besök vid
Beklehuskrubban, eller de 3. Vise männen
från Österlandet." Vid Pask endast vit duk,
påskliljor, och björkris i en blauk kopparkru-
ka. Riset skulle lysa grönt och här och var
formades små lycklingar av grett bambull,
som sattes på kvistarna; så var det
i mormors barudam och så göra vi ännu.
Till Pingst vit duk, och vita pingstliljor och
något björklöv. Till midsommara, vit duk,
ängsblommor, ^{och} Neckrassar, över bordet i fakel

13. / fick intet "Midsommarmarknatten" sakras.
Läs sidor f. z! "Olsmässesöndag" söndagen
närmast efter Olov instället å bordet en li-
ken knippa magna rågat; ty i de flesta
är gau "Olov kaka." - Ireckning № 4 vi-
sas ett dekorerat "Långbord" vid bröllops-
mildag midsommarafton 1898. i byn Djups-
hult, Höglunda socken. Jag var bjuden att spe-
la fial och vi festade i 8. dagar. Obs! Bordet
varit dukat efter en då 90-årig quinna:s
undervisning. Vid bågen kunde längst fram
brud och brudgom. På ena sidan åm brud-
paret närmast Mosken med fru. På andra
sidan brudparets närmast "Brudfrämnad" (Seur
leviuna, som kläck bruden) och så Prostens
bägge böser. Vi dansade z. näffer och dagar.
Bröllopsmatten "Dansade vi köckekekananå
bruden och sängledde brudparet till brud-

Forts. sid: 14

gemaket; men länglade dem gjorde vi icke,
fast det hörde till gammal sed. Våra flickor ville ej vi skulle vara äst för närgångna. Sen lärde vi till kl. 3. på morgonen. Sen bätta vi undanvar "syskonsäng" av si väldigt många längkläder vi fann. Vi lågo på golvet i stora rummet med var sin flicka i famnen. (Detta liksom i förbi-gående upprecknat, men roligt var det.) —
Bord vid barnbord, vit duk och röda blommor om sidorna kunde sehallas.—

Vid Begravning vitt duk dekorerad helst med små mörka kvistar av "Idgran," som och gaquades till gravkransar. Speglar och väggflisor täcktes med vita servittrum, och garniverna fäldes ner framför fästren

15.)

fill lecken att det var "Sögakust." -

Obs! Födelsedagsfester och samsödagsfester,
har jag för länge sen upppecknat och med
leckeningar belyst. Se i samlingarna från
Carl Wiklund; Det är en hel del vid Lund's Univ.
Folkminnesarkiv; Fratto kriget satt häm-
sko för upppeckningar av vår gamla fol-
kulfer. M. 9588:15.

Skåpprymader varo ringa oek fä. I våra
gamnalkida borgårdar var "Hörnskäpet"
det mest i ögonen fallande. Det var ett skåp
i ett av vardagsrummets 4 hörn. Skäpet
räckte från taket $\frac{2}{3}$ på väggens höjd. Under
skäpet var stundom en spjälbar, där
man i början av 1800-falet höll hänen
instängd i vinterperioden. Obs! Det kan låta
sant lägt; men jag vet att min mormors
intet längre, när han berättade för mig.

Forts. sid: 16.

16) Så salade fäderna om "sängskäpet" framme
vid fars och mors gemensamma säng, men
sådant skäpp har jag icke sett. Men far
och farbror Nils m. f. bänder förvarade
sin sprit just "sövel och fint bröd i
sin "Gränzakista," och där bjäda dom si-
ma vänner en "sup & likt att baka på," det
minnes jag, som var pojke. —

Till skäpens kategori hörde även "Kara-
köllan"; till vänster inom dörren i va-
ldagsrummet. Det var en 3 aluar bred skäk-
ning från golv till tak med 4 breda hyllor
i vilka sällde diverse kärl. Trampör
varje hylla var en list, som härla stödde
emot. Endast på golvet stod kokärl av
grufjärn och koppar. — Ses! "Karaköllan"
betyder (Kärlhyllan) är hälet av det for-
ra namnet "Karele," som betyder kärl. —

18.) Skäpp och karkölla var sällan målade utan hos rika bönder. Så rist, men intet lägst, silver och linneskäpp i kompletationen. Ett sadant skäpp före i tiden 1818. fanns i mitt barndoms hem. Det hade filthörn min faders förste svärfar f.d. Lantbruk: Per Nilsson. Se teckning № 5! Överst inuti skäpet var en nästan halvmåinformig bygla med skäror uti 18. styck; där händes skaffan av "Sölvskedarna" (silverkedarna.) På bygeln satte "Tumlare" (sma bågar av silver) och många andra silversaker. I skäpets nedre del var korta och långa lador i vilka förvarades drälldukar och servitter. De skäpp, som var målade var vanligen ljusblå eller bruna och på dörrarna blommor i fantasimönster. 5.) In till tiden omkring 1850. fanns i våra badgårdar endast stora, öppna, spisar av grästen

Forts. sid: 18.

18.)

M. 9588:18

och rödlera, som i början av 1800-talet besöktes med vittla, sån finnes sparsamt i våra orter. På 1840-talet börjades man lätta dem med kerikvälling. Bakugnen var inne i en liten stuga närmast åt köket till, som ej var kök i nutida mening. Bakugnen hade en svart, gapande, förgård, som hette "Ugnsgruva" och hade egen rökgång eller och skad rökgången i kommunikationen med den, som hörde till den stora spisen. På 1850-talet flyttades bakugnen ut i köket; men jag minns en och annan gård där bakugnen hade sin uråldriga plats till omkring 1888.-1900. Vid tiden 1860 började förmögna bönder låta mura i pintrummet s.k. "Röspis" av tegel och vitrappfoder. Vid tiden 1875. hade de flesta av våra bönder en eller flera rörspisar i mangårdsläggningen. En och an-

Forts. sid. 19.

19.)

M. 9588:19

man kokspis från Bolinders mekaniska verkstad kom till i förmöga bänders kök, även så många gjutjärnskaminer för uppvärmning av mindre rum. Obs! I slutet av 1800-talet, vi säga 1895, började röspistarna att förfinnas och ersättas i finrummen av Kakelugnar. Vid tiden 1905 var det kokspistar i nästan alla våra orters kök. Fabrikat "Morahammars". I Nya mansgårdsläggningarna förekommer ofta nu s.k. "Agassizas" i köken, och värmepannan och elmentet i varje rum för uppvärmning. — Egen reflex: Det gamla har måst vika för det nya. Men den som är vi under hövällarna, kritisk framför en gammal tid, Småländsk spis och med förtjessning lyssnats till mormors sagor när han med "Brännastaken" rörde i Stockholmsbrasan; han kan ej prisa nulida seder, nu

Forts. sid. b.

20.

göra det! —

M. 9588:20

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

6.) Belysning. I början av 1800-talet fick man
mera arbete vid eldslysets från den stora
spisen. När det blea för varmt minskade
man brasan och lade dit en dock annan
"Törspåu," som lykte duktigt för en kort
stund. Och! "Törspåu" = (såd. vedträv av kådig fer.)
Och! Dessutom gagnade man "Springstickeror"
av torr fer. Och! Man fäste en Lerkladd
på ena kindmuren av spisen i kladden
gjordes en horisontal spricka, och i spric-
kan fästades i hast ändarna av bekrav-
de stickor. Kladden hette "Lysekäring." En
annan anordning var "Spikleklyka!" Oppsite
en klycka av järn och en fot av brå och en
4-kantig brunnar med en spjäla efti så man
kunde medelst en pinne höja och lämna bort
det. Skarvet spröks av i en under blosset

Forts. sid. 21

M. 9588:21
21. / stående järugryta. Att skäta dessa lysedan
 tillhörde mindreåriga, mest gamlingar. "Fräklyka"
 är bekräftning nr 6! Nu frågar Höglärde,
 "Hade dom ej falg och valljus?" Visseligen!
 Obs! Men förraiden varo små och mätte spara
 till höglidliga tillfällen. Obs! Åter hör jag frå-
 gat, "Vad lyste dom sig med när dom å fräslagarna
 präskade i öfva?" Det var till att hava
 en "Tjärlampa eller kådlyst" i den å lågväg-
 gen oppfästa "lysekistad". Till kådlyst gav
 des kåda, som smälkades i en gjithjärsespuma.
 Så ryffsade man opp hårts plits linne och
 gjorde därav vekar. Obs! En person höll i
 vekens ena ända och med en fräklyka höll den
 nere i den varma kådan; en annan fattade
 molstraffa ändan, drog och rullade åt sig lika
 fort. Obs! För att kådan ej mätte fastna vid
 händerna doprade han den ofta i kallvatten.

Forts. sid. 2 b.

29.)

Det åtgick cirka 3. m. sådant härligt i fritid
k. g. på morgonen till dager. En och annan
hade små traulampor av mässing, men
det blev dyrt att bränna fram, och dessutom
en obehaglig lukt och rök. — Om seder kom
fotogenen vid tiden 1850.-1860. Obt. Men den
var dyr "6. skilling halvskopet" och en kvinn
fick vid den tiden räcka hö" ett 12. tim-
mars dagverk för "8. skilling och maten,"
så man måste vara sparsam med foto-
gen. Man hade dock små lampor av
bleckplåt i storlek, som kallades 70-i-
sar; men på 1870.-talets bleu fotogen bil-
lig och fina lampor komma i handel. Där-
till blev det spiaruljet. Detta var lysrä-
men i gammal tid. Obt. Ej alla på landet hara

Fortsid: 28.

28.)

ännu elektriskt ljus inomhuserat. - Råd jag
och flera med mig, få vara näjda med en
blinkande Karbidlampa i denna värghed.

M. 9588:23

LUND'S UNIVERSITETS

?) Vi hava, av hög ålder, haft ~~ostkustens~~ blom-
mor i hemmen our sammare. I början
av 1800-talet sattes dessa blommor i små
lerkrukor i vatthen. Men vid tiden 1885 kom-
mo glaskörsare från "Rosta glasbruk" och
sälde fönsterglas i våra bygder. Dåm för-
de och små, blå, vasar, som man köpte
att gagna vid högfidliga tillfällen, se
de gammalida vassarna i teckning nr 4.
Även hava vi likaledes haft av gammalt
och har ännu krubblamror i fästren
och delvis även på bord. Bland dessa nati-
kes "myrkorn, pergonium, krusian, rosor, Christi
bloddroppar" u. f. Under senare årtionden har

Forts. sid. 24.

24.)

M. 9588: 24

vi hemköpt från Blomsterprädgårdar s.k.

"Blomsterlök." T.ex. "Tulpan och krysantemum" mfl.
Dessutom inhemska ängblommor såsom lilje-
kronvaljor, blåsippa, o.s.v. Dåm blommor finns
i rörmen i krukor mitt i vintren. Stickling-
ar heta hos os "Tulningar". Dåm fog man från
stamnarna å de vita krukväxterna. Det är
känt att man trodet vara bättre här med
stulna "Tulningar," Obs! Men det beror mer här
man sköfer dem till dåm blivit "Rödale."

8.) Prydnader i våra gamla allmogehem varo
fä; man hade ej tid att mycket ägna sig
åt sidant. Från marknader hemköptes "Gips-
figurer" jämte annat billig kram; det var allt.
Höglunkronor att stå på bord har förekom-
mit, men botten var av fur; så ett ljus mitt
kronan och runt om röda "juläpples," sådana
kronor gagnas ännu hos os. Se teckning nr 8!

25.

M. 9588:25

"Även här här syns kranor av "Idgrau" försedda med små ljus och glittr; dom är avsedda att hänga i taket och tändas ljusen på julaffärskväll och julmorgon. Dom är mycket vackra; men sikkoden jul måste jag undvara nuu "Idgraukranan"; ty endast till mindreåriga fick man inköpa julgrau-ljus.

Dessa oppreckningar följa i stort mormors rättagor; men även något från mitt barndoms hem. Mitt barndomshem har tillhört främmande i cirka 56 år. Och mormor blev bragt i fattigdom genom morsfars supiga leverna, som brakte hanom en förfidig grav. Mormor hade 7 barn varav 4 varo mindreåriga vid morsfars död.

Forts. sid. 26.

26/

M. 9588:26

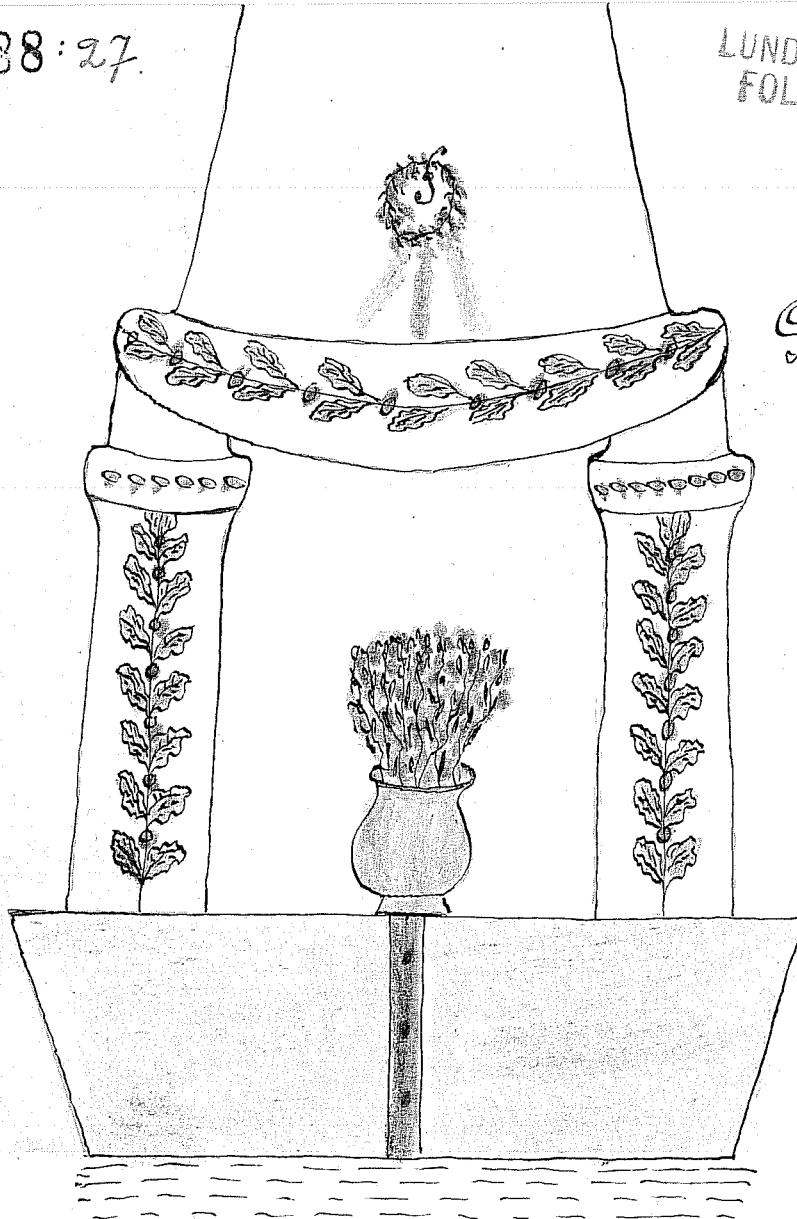
Släktingar jälpte hennes till en liten stuga i
Fröseke i Flåhults socken. Där växte, spänna
och stickade han och sålde sina alster i byg-
derna och försörjde sig och barnen till den
blevo arbetsföra. Ytterligare är bodde han i Kräks-
hult hos sin dotter Johanna som var min mor.
På mycket gamla där flyttade han åter till sin
stuga, som innehaddet av en lätter, fy mår gammal
dag var jag 14 år och var för ung att överlämna fä-
dernejorden. Mormor var en ovanligt flikig kvin-
na med goda kropps krafter och ett oöverträffat
minne. Hon var en traditionsbärerska, samma
det verkt, som hennes goda minne och intresse
för det gamla fortflyter i mig. Gamla, samma min-
nes mormor säga: "Så länge Viking lever är
intet gamla Susanna död;" kanske är det i viss
mön så. Mormor dog i sitt 96:e levmåndår och be-
gravdes den söndagen i Advent. Frid övers hennes minne:
Fürakra, Kräksmåla den 22/ -1945. C. W....g.

M. 9588:27.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

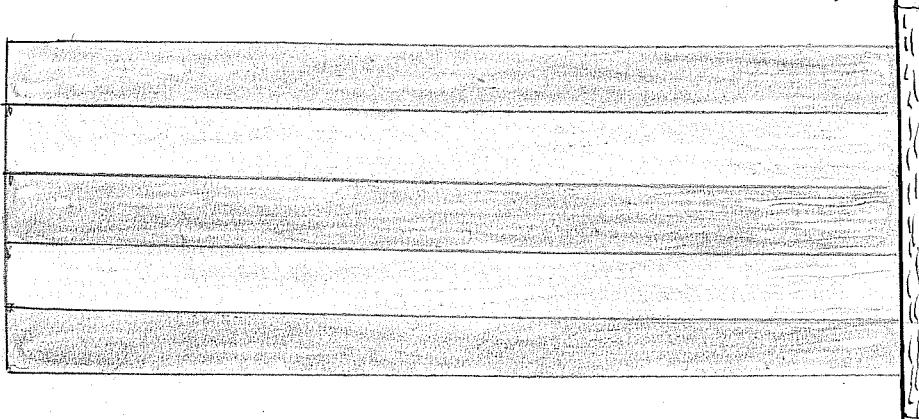
N° 1.

Gammalkida, lövad,
Smålandsspit.

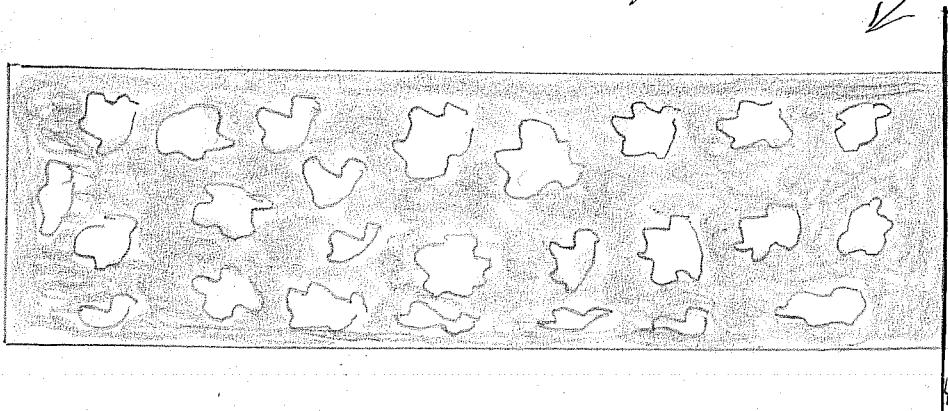
M. 9588:28.

Nº 2. Handmålat tapet från Höghults-
Norregård. Höghult.

LUNDSS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Nº 3. Handmålad tapet. Högerås. Höghult.

No 3.

Abraham! Abraham!
Kom ej dina hand
vid jultiden, Tymer
och jag att du brukar
Gud!

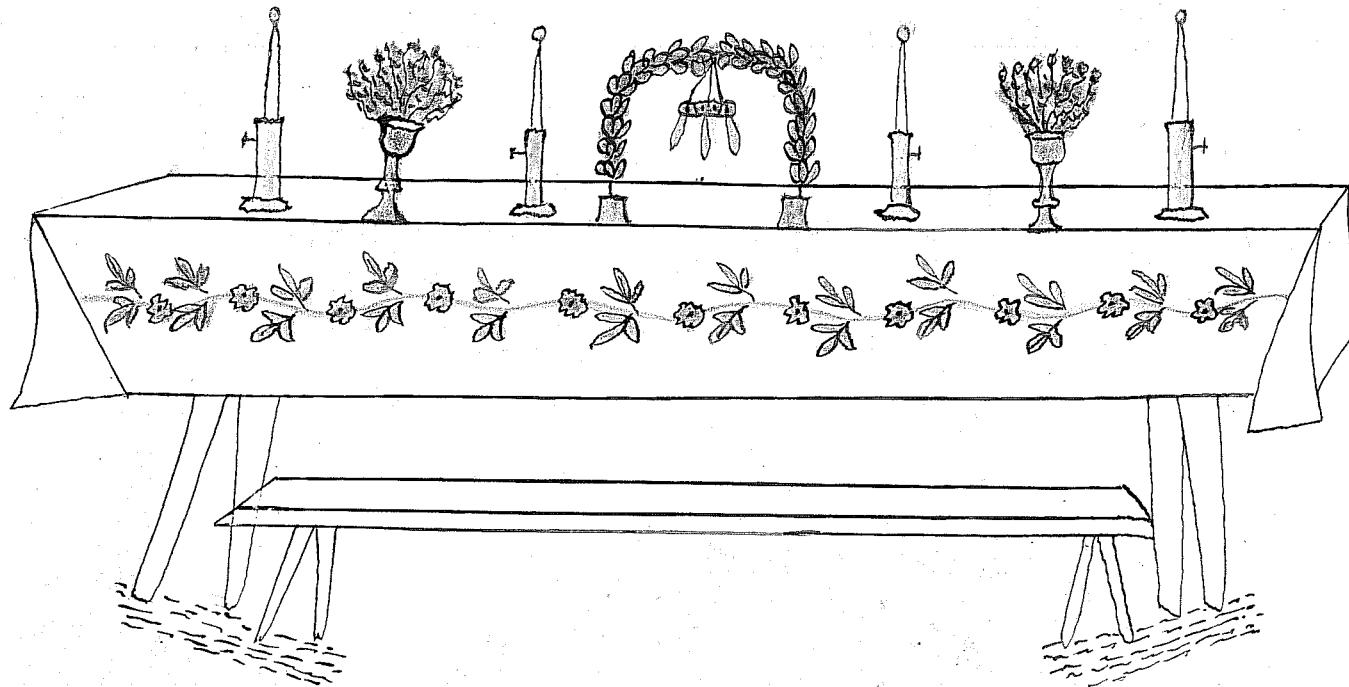

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

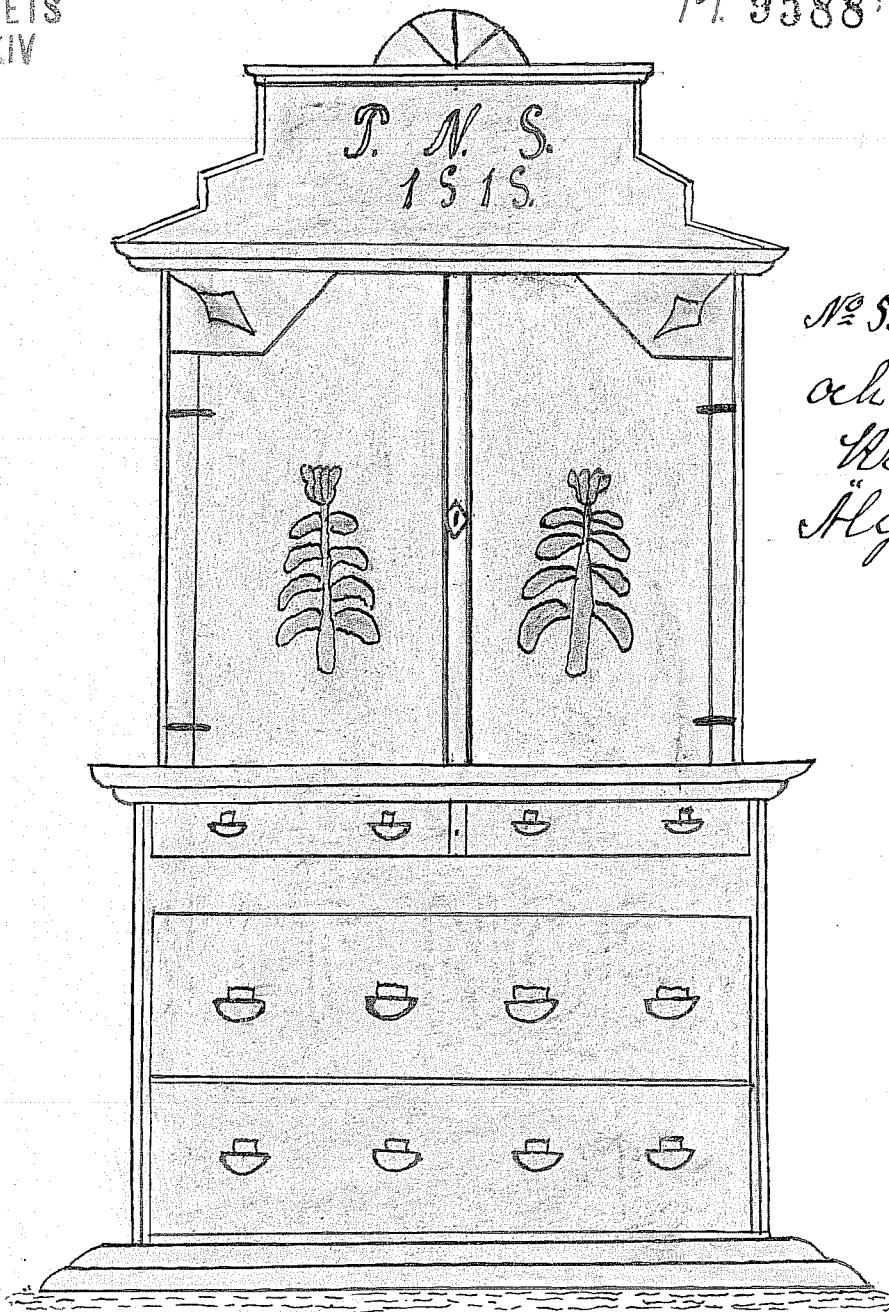
M. 9588:30.

Bröllopsbord 1898. i gamla stilens Djupshult, Ålgård

Minnesteckning och egen upplevelse.

N:o 4.

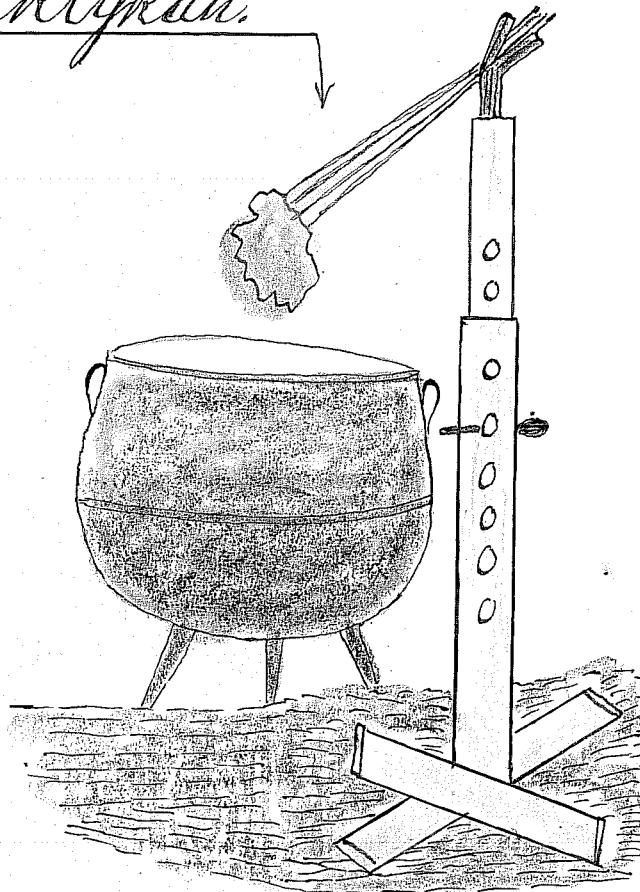
№ 5. Äldrigt silver
och klädskåp från
Krokstorp i
Älgarults socken.

Minnestreckning

M. 9588:32.

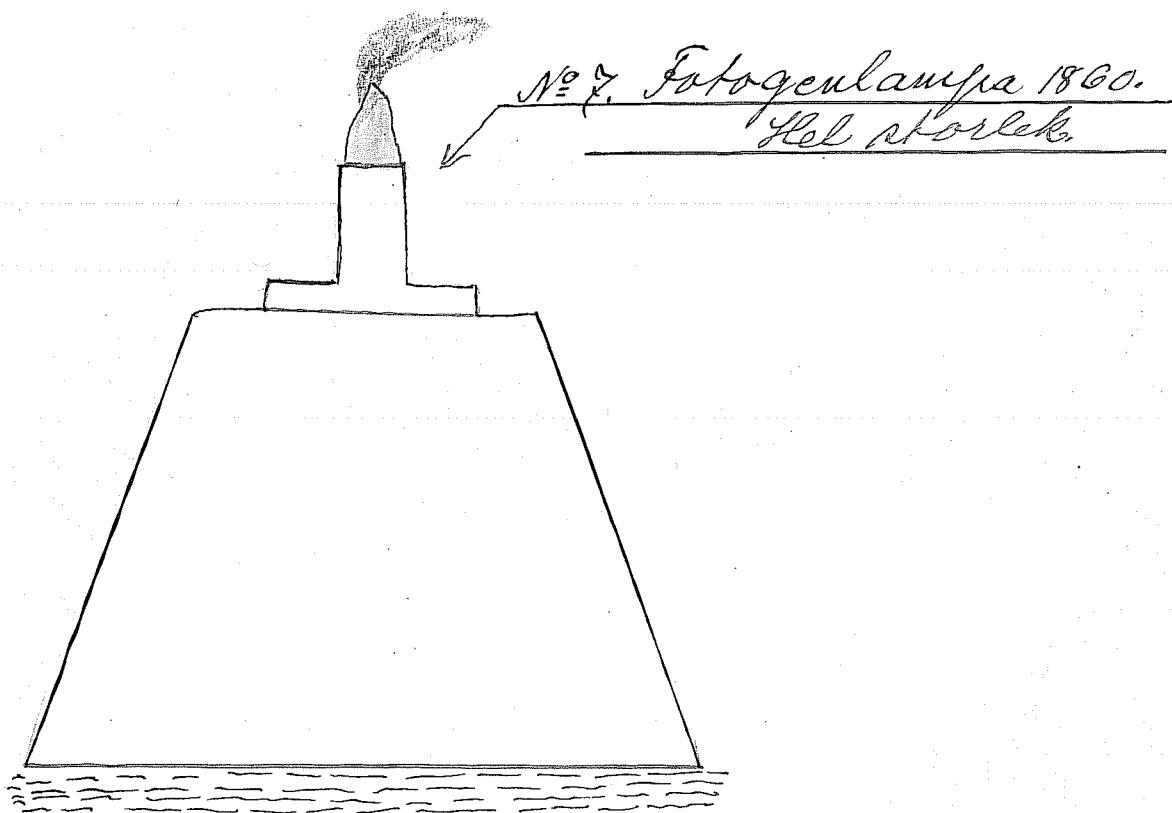
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

N:o 6 "Stickeklykan."

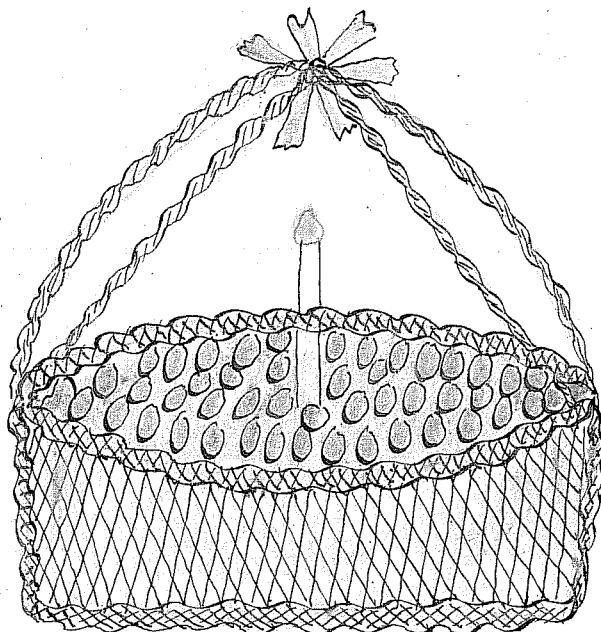
M. 9588:33.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

M. 9588:34.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

N:o 8. Kålunkrona med äpple och ljus; avsedd att
stå på bord. Motivet från Kräckhåla kyrkaby.